

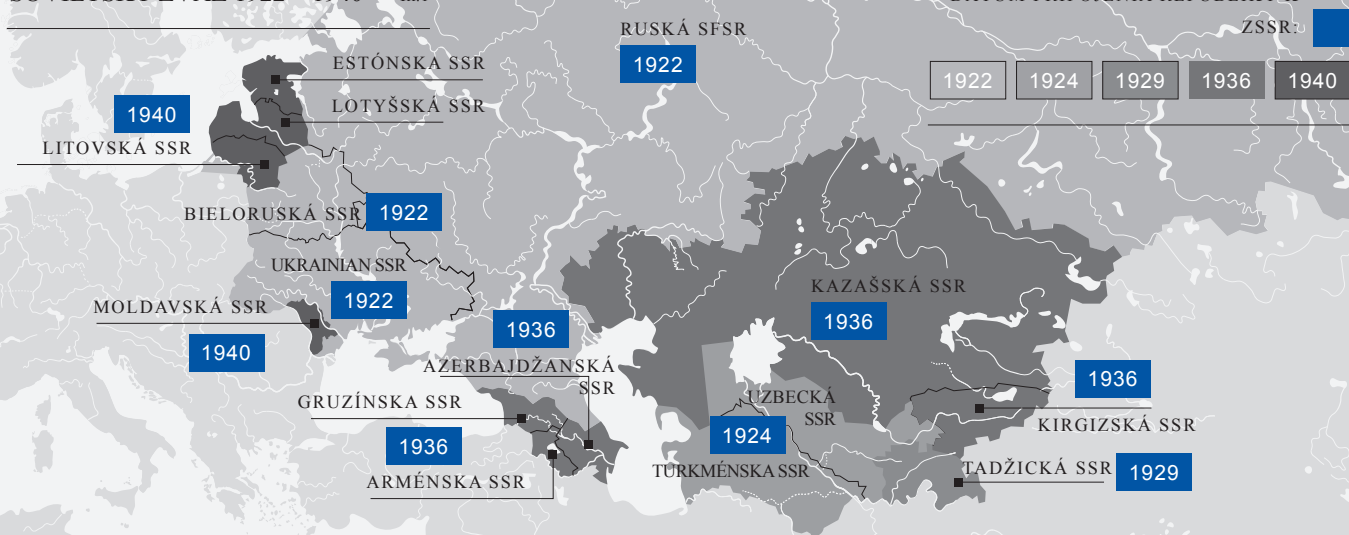
SOVIETSKY ZVÄZ PRED II. SVETOVOU VOJNOU

Elena Marushiakova, Veselin Popov

Štátne a politické normy | „Všeruský zväz Cigánov“ | „Cigánske kolchozy“ (Roľnícke družstvá) | Cigánske remeselné družstvá (artel') | Rómsky jazyk a literatúra | Vzdelávanie | „Divadlo Romen“ | Represálie 30. rokov 20. storočia | Obrat v národnostnej politike

➤ Vytvorenie Sovietskeho zväzu sa často nazýva aj „historickým experimentom“, ktorý ovplyvnil osudy veľkej časti sveta a mnohých národov. Postoj Sovietskeho zväzu k Rómom je možné rozdeliť do dvoch jasne oddeliteľných období, ktoré vychádzali z dvoch radikálne odlišných princípov. Od vzniku Sovietskeho zväzu do roku 1938 bol základným princípom politiky voči Rómom názor, že Rómovia sú jedna zo skupín ľudí, akýchsi stavebných buniek, z ktorých mala byť sovietska spoločnosť poskladaná. Po roku 1938 sa model zmenil zo „špeciálneho“ prístupu na „všeobecný prístup“ a Rómovia boli považovaní predovšetkým za integrálnu súčasť sovietskej spoločnosti.

SOVIETSKY ZVÄZ 1922 – 1940 III.1

ÚVOD

Veľká októbrová socialistická revolúcia z roku 1917 a následná občianska vojna mali za následok radikálne sociálno-politické zmeny. Namiesto Ruskej monarchie vznikol nový, radikálne odlišný typ štátu, Zväz sovietskych socialistických republík (ZSSR), ktorý priniesol nové pomery do ekonomických vzťahov, sociálnej štruktúry

a politických a kultúrnych štandardov. Rómovia sa s týmito novými podmienkami snažili vysporiadať a prispôbiť sa novým okolnostiam.

Občianska vojna, intervencie iných štátov, chaos v spoločenskom živote, kolaps ekonomiky a celkové zbedačenie obyvateľov, to všetko malo za následok zhoršenie spoločenskej situácie Rómom. Mnohí z nich aj naďalej žili tradičným polokočovným

spôsobom života, iní, ktorí sa už usadili v mestách, sa vrátili k pôvodným kočovným remeslám. Malej časti, tzv. „muzikantskej elite“, sa podarilo emigrovať spolu s „bielymi“ Rusmi. Celkový počet Rómom podľa sčítania ľudu v roku 1926 bol 61 299. Pomerne malá časť, 20,9%, žila v mestách, viac ako 2/3 aj naďalej žilo kočovným spôsobom života.

Štátne a politické normy

„Všeruský zväz Cigánov“

„Cigánske kolchozy“ (Roľnícke družstvá)

„Cigánske remeselné družstvá (artele)“

„ZOBUDENIE ŠÍPKOVEJ RUŽENKY“ – „VŠERUSKÝ ZVÄZ CIGÁNOV“

„Všeruský zväz Cigánov“ sformuloval svoje ciele v súlade s dominantnou ideológiou – zjednotiť Rómov a priviesť ich k „spoločensky prospešnej práci“, pomáhať so založením družstiev a komunit, organizovať kočujúcich Rómov v čase ich prechodu k usadenému spôsobu života, organizovať večerné a nedeľné školy, kluby a knižnice, vydávať noviny, knihy, učebnice a brožúry v rómčine, bojovať proti alkoholizmu, žobraniu a predpovedaniu budúcnosti.

„Všeruský zväz Cigánov“ vyslal v roku 1926 Alexandra Grachovského ako svojho zástupcu do Bieloruska. 23. septembra 1926 sa v Minsku uskutočnilo stretnutie rómskych aktivistov, na ktorom sa zúčastnil aj G. Toura, ktorý vyhlásil, že „cigánsky národ je ako Šípková Ruženka, ktorú zo svojho hlbokého sna prebrala čarodejníčka Revolúcia“. Na stretnutí bol tiež prijatý štatút budúceho „Zväzu Cigánov“ v Bieloruskej socialistickej sovietskej republike a s podporou ministerstva vnútra Bieloruskej socialistickej sovietskej republiky sa čoskoro začali prípravné práce na založenie zväzu. Avšak po rozpustení „Všeruského zväzu“ už táto téma prestala byť aktuálna.

„Všeruský zväz Cigánov“ existoval pomerne krátky čas a rozpustený bol dekrétom NKVD 15. februára 1928. Pre toto rozhodnutie boli udávané viaceré dôvody – „absencia proletárskej vrstvy na úrovni vedenia“ (z 23 členov vedenia boli v minulosti 9 obchodníci s koňmi), slabé organizačné aktivity (zväzu sa nepodarilo utvoriť v krajine sekcie), nedostatočné výsledky práce pri usadzovaní kočujúcich Rómov, vnútorné konflikty, nedostatočný finančný manažment (v účtovníctve chýbalo 15 000 rubľov) atď.

III. 2

„NOVÉ ŠŤASTIE“ NA „ČERVENEJ CESTE“ – „CIGÁNSKE KOLCHOZY“

„Cigánske kolchozy“ boli zakladané rôznymi spôsobmi. Mnohí zástupcovia Rómov priamo oslovili so svojimi žiadosťami o pomoc pri svojom usadzovaní Celoruský ústredný výkonný výbor, avšak veľmi často buď považovali financovanie takéhoto procesu za samozrejmosť a s peniazmi zmizli, alebo odišli na určené miesto, prijali financie, poľnohospodárske vybavenie, dobytok atď., ale rýchlo toto všetko predali a odišli do iných regiónov.

„Cigánske kolchozy“ boli založené na viacerých

ŠTÁTNE A POLITICKÉ NORMY

Začiatkom 20. rokov 20. storočia mala už sovietska vláda pod kontrolou takmer celé teritórium ZSSR a spoločnosť vkročila do fázy postupnej ekonomickej a sociálnej stabilizácie. Úrady sa čoraz častejšie začali zapodievať národnostnými a etnickými otázkami, ktoré v tejto obrovskej krajine, v ktorej žilo mnoho národov (pri zohľadnení rôznych kritérií od 150

do 200 národov), nevyhnutne vyvstali. Súčasne značnému množstvu národov nebolo umožnené vytvoriť si svoj vlastný štát a inštitúcie, ale iba spoločensko-politické a kultúrne štruktúry. Rómovia spadali do tejto kategórie, avšak v ich prípade absencia takejto inštitúcie bola možná, vzhľadom na ich nízky počet, kočovný spôsob života, rozlohu teritória, po ktorom sa pohybovali a predovšetkým neexistenciu spoločenskej elity, ktorá by vyžadovala vytvorenie štátnych orgánov.

Počas celej existencie ZSSR a jeho legislatívy neboli Rómovia považovaní za odlišných od ďalších desiatok národov, ktoré sa ocitli v podobnej situácii (teda národov bez vlastných teritoriálnych a administratívnych útvarov). Navyše, do roku 1932 neexistovali žiadne oficiálne dokumenty, do ktorých by sa zaznačovala národnosť, cestovné pasy sa vydávali iba na cesty do zahraničia a ani v nich nebola národnosť uvedená.

„VŠERUSKÝ ZVÄZ CIGÁNOV“

Predstavitelia bývalej muzikantskej a umeleckej elity Rómov, ktorí boli v minulosti úzko prepojení s najvyššou spoločnosťou bývalej Ruskej monarchie, boli prví, ktorí sa zišli pod transparentmi novej „proletárskej“ ideológie. Prvá rómska komsomolská skupina („Komsomol“ je skratkou ruského výrazu pre „Zväz komunistickej mládeže“) bola založená v Moskve v

roku 1923, na čele s Ivanom Rom-Lebedevom. Následne sa z tejto organizácie stal dobrovoľný zväz, ktorý medzi Rómami šírila propagandu.

Vytváranie rómskych organizácií a asociácií bolo pod neustálym dohľadom strany aj správneho aparátu Sovietskeho zväzu. S pomocou sovietskeho štátu sa v roku 1925 vytvorila aj dobrovoľná spoločnosť pod názvom „Všeruský zväz Cigánov“. Andrej Taranov, člen Všezväzovej komunistickej strany (Bolševici), bol zvolený za jeho predsedu. Podpredsedom sa stal Rom-

Lebedev, ktorý zastupoval Rómov v Sekcii národov pri Celoruskom ústrednom výkonnom výbore. [II. 2]

Rozpustenie „Všeruského zväzu Cigánov“ v roku 1928 nezanechalo na neskoršej štátnej politike voči Rómom žiadne následky, tá bola vykonávaná v súčinnosti s cieľmi načrtnutými v štatúte zaniknutej organizácie, dokonca bola ešte aktívnejšia a efektívnejšia. Väčšina zo 640 členov bývalého zväzu, vrátane väčšiny vedenia, bola nejakou formou zapojená do napĺňania a realizácie štátnej politiky voči Rómom.

miestach v Ruskej sovietskej socialistickej republiky, v Ukrajinskej a Bieloruskej sovietskej socialistickej republike aj v sovietskej strednej Ázii. Väčšina z nich bola pomerne chudobná, nemali dostatok dobytku ani poľnohospodárskych strojov a chýbala im aj dobrá organizácia. Výnosy boli veľmi nízke, jednotlivé rodiny neustále družstvo opúšťali, ale existovalo aj zopár výnimiek. „Cigánske kolchozy“ boli relatívne úspešné v smolenskom regióne (kde sa snahy o usadenie Rómov objavovali už pred Októbrovou revolúciou), v stepných oblastiach severného Kaukazu (kde bol dostatok voľnej pôdy) a do istej miery aj v belgorodskom regióne a volžskej oblasti.

Medzi najúspešnejšie „Cigánske kolchozy“, ktoré boli spomínané v dobovej sovietskej tlači, patria „Tsiganskii trud“ („Cigánska práca“) družstvo na severnom Kaukaze, „Svoboda“ (sloboda) v dedine Kardimovo neďaleko Smolenska, „Novaya Žizň“ (nový život) v gorskem regióne (Nižnij Novgorod), „Novoe Ščastie“ (nové šťastie) v regióne Sarapul v Sverdlovsku (Jekaterinburg), „Krasnyj put“ (červená cesta) v regióne Sumy na Ukrajine a „Lozovaja“ v charkovskom regióne na Ukrajine. Je náročné zostaviť presný zoznam „Cigánskych kolchozov“, keďže mnohé sa rozpadli veľmi rýchlo, iné sa transformovali a neustále sa zakladali nové. Často boli (administratívnym)

zlučením ľudí z dvoch malých komunít z jedného regiónu zakladané takzvané „zmiešané kolchozy“. Príkladom môžu byť dva „cigánsko-židovské kolchozy“ (vo vitebskom regióne v Bielorusku a v kirovgradskom regióne na Ukrajine) alebo „cigánsko-nemecký kolchoz“ (v blízkosti Eupatorie na Kryme), ktorý existoval krátky čas počas tridsiatych rokov 20. storočia.

V literatúre sa často spomína „Cigánsky kolchoz“ v Krikunovskom „chutore“, čo je typ poľnohospodárskej usadlosti. V skutočnosti je to prvý „Cigánsky kolchoz“, založený ešte pred prijatím príslušných normatívnych dokumentov, ktoré štát vydal. 50 rómskych rodín na čele s A.P.Krikunovom prišlo do stepí severného Kaukazu neďaleko Dvojnojaja stanice, usadili sa na voľných pozemkoch a na jar 1925 založili svoje družstvo. Tri roky po jeho založení tam žilo 300 ľudí (70 rodín) a družstvo obhospodarovalo 4 700 akrov pôdy, malo 40 koní (zjavne nedostatočný počet na obrobienie celého pozemku), 1 býka, 20 kráv, 6 volov a 3 ťavy.

III. 3

„CIGÁNSKE KOLCHOZY“ (ROĽNÍCKE DRUŽSTVÁ)

V roku 1926 prezídium Celoruského výkonného výboru a Rada ľudových komisárov ZSSR prijali nariadenie, v ktorom vlády jednotlivých zväzových republík žiadali, aby pristúpili k vyčleneniu pôdy pre „Cigánov“, ktorí boli ochotní usadiť sa a aby im zaručili aj ďalšie prednostné požiadavky, ktoré im budú určené. V roku 1928 nasledoval ďalší zákon, ktorý príslušné orgány zaväzoval prioritne zaistiť pôdu pre „Cigánov“, ktorí boli ochotní usadiť sa, ako aj to, aby každá usadená „cigánska“ rodina dostala od 500 do 1000 rubľov. Na výber vhodnej pôdy pre kočujúcich „Cigánov“ bola zostavená komisia, ktorej členmi boli aj zástupcovia „Všeruského zväzu Cigánov“.

Prijaté boli aj také nariadenia, ktoré umožňovali vznik „cigánskych“ kolchozov (roľníckych družstiev). Do konca roka 1927 dostalo pôdu 500 rómskych rodín na Ukrajine a bolo vytvorených 9 poľnohospodárskych

družstiev. V rokoch 1931 – 32, počas obdobia najväčšej kolektivizácie, sa špeciálny dôraz kládol na presýdlenie Rómov, ktorí boli ochotní usadiť sa na darovaných pozemkoch na stepiach južného Ruska. Ústredný výbor pre riadenie kolchozov vytvoril pre 222 rodín, ktoré čakali na svoj presun do novovytvorených „cigánskych“ družstiev, „Oddelenie na prácu s Rómami“. Vydané boli aj pokyny „Ako zlepšiť prácu cigánskych kolchozov“, ktoré požadovali založenie jasličiek, zdravotných centier a škôl. Pokyny súčasne vyžadovali vyčistiť „cigánske kolchozy“ od všetkých elementov „kulakov“ (čo boli bohatí statkári, ktorí sa medzi Rómami nevyskytovali). [II. 3]

Sovietska propaganda (vrátane rómskej tlače) prezentovala proces usídľovania a vytvorenie „cigánskych kolchozov“ ako dobrovoľný proces, ktorý sa v živote kočujúcich Rómov prirodzene objavil. Napriek pompézosti a jednoznačne nepravdivému tónu propagandy boli tieto tvrdenia do istej

miery pravdivé. Napriek všetkým snahám Sovietskeho štátu bol výsledok celého snaženia veľmi skromný. V roku 1932 bolo založených 25 „cigánskych kolchozov“, kde žilo 490 rodín. V roku 1938 bolo „cigánskych kolchozov“ 52. To však zahrňovalo iba 2 – 3% celkovej rómskej populácie v ZSSR. Ak by sovietsky štát považoval usadenie kočujúcich Rómov za jeden zo svojich hlavných cieľov, výsledky by určite neboli také skromné. Posledný právny akt týkajúci sa „cigánskych kolchozov“ bolo nariadenie zo 4. apríla 1936 „Opatrenia na zamestnanie kočujúcich (Cigánov) a zlepšenie ekonomických, kultúrnych a životných podmienok pracujúcich Cigánov“. Nariadenie vyzývalo na ďalšie zapojenie kočujúcich „Cigánov“ do „Družstva remeselných dielní“, do „kolchozov“ do „sovchozov“ (štátna živočišna výroba), do priemyslu, rovnako aj na celkové zlepšenie ich životných podmienok, aby sa im tak pomohlo pri prechode od kočovného na usadlý spôsob života.

CIGÁNSKE REMESELNÉ DRUŽSTVÁ (ARTELY)

Ďalšou líniou vykonávania štátnej politiky voči Rómom bolo vytvorenie „Cigánskych remeselných družstiev“

(artel'ov) v mestách. Ich zriadenie však nemalo za cieľ zapojiť iba Rómov žijúcich v mestách, ale tiež priviesť

„NOVÝ SPÔSOB ŽIVOTA“ – „CIGÁNSKE ARTELY“

Po tom, ako svoju činnosť skončilo NEP, „Cigánske remeselné dielne“ sa aj naďalej rozvíjali a vytvorili sa aj nové formy výroby. Tri nové veľké „cigánske artely“ boli založené v roku 1927 v Moskve – „Cigchimprom“ („cigánsky“ chemický priemysel), „Cigchimlabor“ („cigánske“ chemické laboratóriá) a „Cigpriščeprom“ („cigánsky“ potravinársky priemysel). Zvučné názvy sú mierne zavádzajúce, pretože v skutočnosti išlo o malé družstvá, ktoré vyrábali rôzne typy farieb, chemické čistiace prostriedky a obaly na potravinárske výrobky. Iba v Moskve v roku 1931 bolo 28 „cigánskych“ artelov, ktoré združovali 1 351 členov (spolu s rodinami to bolo 3 755 ľudí), napríklad „Vojenský transport“ (štátny podnik na výrobu guľových ložísk), „Rumunský cudzinec“, „Prvý srbsko-rumunský“, „Červený zabajkalský“, „Gréko-rumunský“, „Srbo-rumunský“, „Stalin“, „Nový spôsob života“, „Emigrant od Čierneho mora“, „II. Srbo-rumunský“, „Medzinárodný“, „Kováč cinu z Tifliski“,

atď.

Časté pomenovanie – rumunský, srbský, grécky naznačujú, že títo Rómovia (predovšetkým Kalderašovia) pochádzali z týchto krajín a často si aj zanechali cudzie cestovné pasy.

Najväčším „Cigánskym artelom“ bol „nacmenbyt“ (spôsob života národnostných menšín) v Leningrade, ktorý bol založený v roku 1934 a kde pracovalo okolo 200 ľudí. Vyrábali medené kotlíky, železné sudy a iný tovar z kovu. Avšak väčšina „artelov“ bolo menších a boli vytvorené v súvislosti so snahou o usadenie kočovných Rómov. Takto napríklad v decembri 1936 chcelo 12 rodín Kalderašiov zostať v meste Joškar-Ola, hlavnom meste Marijskej autonómnej SSR a založiť si svoj vlastný „artel“ na výrobu kovového tovaru pre domácnosť. Podobne bol v roku 1936 založený aj artel „Oheň revolúcie“ v Stalingrade. Miestny výkonný výbor poskytol artelu 464 rubľov a aj pôžičky na organizáciu výroby a zlepšenie životných podmienok.

III. 4

PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ V RÓMČINE 1927 – 1938

Periodikum „Romani zorja“ (Rómsky úsvit) začalo vychádzať v roku 1927. Od roku 1930 až do roku 1932 bolo nahradené časopisom „Nevo Drom“ (nová cesta). Periodikum „Butjaritko Roma“ (Pracujúci Rómovia) vyšlo raz v roku 1932. Časopisy, predovšetkým tie v rómčine, prinášali rôznorodý materiál, ako boli články o rómskom folklóre a literárne diela. Množstvo literatúry publikovanej v rómčine je pôsobivé. Publikovaná literatúra spadá do viacerých hlavných kategórií: spoločenskovedná a politická,

marxisticko-leninistická; práce o kolchozoch; technická literatúra a literatúra venujúca sa výrobe; vedecko-populárna; beletristika (rómskych autorov a preklady do rómčiny). Medzi rokmi 1931 a 1938 bolo vydaných 292 rôznych titulov v rómčine. Mnohé z týchto publikácií niesli výrazné črty sovietskej propagandy tej doby, ako je možné badať aj z ich veľavravných nadpisov: „Lenin je našou zástavou“, „Prichádzajú noví Cigáni“, „Robotníčky, neverte v boha“, „Čo dala sovietska vláda cigánskym ženám“, atď.

kočujúcich Rómov k usadlému spôsobu života. Prvé rómske „artely“ boli založené niekoľko rokov predtým, ako ich štát začal oficiálne podporovať. „Tsiganskaja artel“ – „Cigánske remeselné družstvo“ – existovalo v Moskve už v roku 1923. Jeho členmi boli predovšetkým Kalderašovia.

„Cigánske artely“ pre remeselníkov pracujúcich s meďou boli založené v Charkove a Leningrade. Poslednou štátnou legislatívou, ktorá sa zaoberala „cigánskymi artelmi“, bolo nariadenie z roku 1936, na základe ktorého „Vsesojuspromsovet“ (Všezväzová rada priemyslu) mala špeciálnymi

nariadeniami podporovať a rozvíjať „cigánske artely“ ako aj ich výrobnú bázu; organizovať prípravu a zaučenie ich členov, zlepšovať životné podmienky a napomáhať kultúrnym a vzdelávacím aktivitám medzi Rómami pracujúcimi v arteloch. [II. 4]

RÓMSKY JAZYK A LITERATÚRA

Druhou aktívnou líniou praktického vykonávania štátnej politiky voči Rómom bol rozvoj rómčiny, jazyka Rómov a rómskej literatúry.

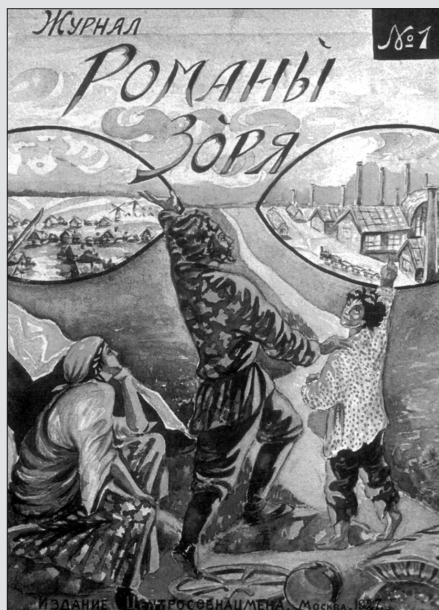
Seriózne snaženie na tomto poli sa začalo po vydaní článku v novinách „Izvestia“ s názvom „O vzorcach cigánskej písomnosti“, ktorý pojednáva o abecede rómčiny a jej literárnom jazyku založenom na dialekte ruských Rómov. Článok napísal dobre známy rómsky aktivista Nikolaj Pankov a Nina

Dudarova. Nariadenie „O vytvorení rómskej abecedy“ bolo vydané 10. mája 1927 Anatolijom Lunačarským, predsedom „Narkomprosu“ (Komisariátu ľudu pre vzdelávanie). Zorganizované bolo tiež stretnutie s predstaviteľmi Hlavného oddelenia pre vedu, Rady pre národné menšiny a Všeruskej rady Cigánov. Predstavitelia týchto organizácií sa na spoločnom stretnutí dohodli, že je potrebné vytvoriť rómsku abecedu (založenú na ruskej azbuke) a bola tiež zvolená komisia, ktorá mala pripraviť návrh pre štandardizáciu rómskeho jazyka. Medzi členov komisie patrili aj profesor Moskovskej štátnej univerzity

Michail Sergejevskij, Nikolaj Pankov a Nina Dudarova.

Štúdia Sergejevského „O jazyku ruských Cigánov“ bola publikovaná v roku 1929 a jeho rómska gramatika bola vydaná v roku 1931, Rómsko-ruský slovník, skompletizovaný Michailom Sergejevským a Alexejom Barannikovom, editovaný Nikolajom Pankovom, vyšiel v roku 1938.

Množstvo literatúry vydané v rómčine do roku 1938 malo bezpochyby zásadný vplyv na „cigánske“ komunity, avšak predovšetkým tie, ktoré žili v Moskve a v iných veľkých mestách. (II. 5-7)

III. 5
Prvé číslo časopisu „Romani zorya”
(Rómsky úsvit), Moskva, 1927
(Djurić, Rajko et al. (1996) Ohne Heim – ohne Grab.
Die Geschichte der Sinti und Roma. Berlin: Aufbau
Verlag, str. 184b)

III. 6
Strana z rómskeho časopisu „Nevo drom”
(Nová cesta), 1931, č. 4 – 5). V časopise vy-
chádzali niektoré články napísané špeciálne
pre Rómov, ale mnoho stránok bolo veno-
vaných prekladu všeobecnej propagandy
z chladitskej ruštiny do rómčiny. Na tejto
strane sa hovorí o „starovekých zvykoch”,
ktoré obmedzujú ženy. Nadpis v preklade znie:
„Ženy na východe“ a text pod ním vyzýva:
„Rómske dcéry – robotníčky, napíšte o svojom
novom živote.” Zozbierky Leninskej knižnice..

(Lemon 2000, str. 135)

Mnohé publikované knihy mali za cieľ oboznámiť Rómov s poľnohospodárstvom a družstvami, organizáciou tovární a rôznych remesiel. Veľký počet publikácií bol venovaný praktickým problémom rodinného života, ako „Prvá pomoc v krízových situáciách”, „Čo robiť, keď má vaše dieťa hnačku”, „Hygienu ženy“ atď. Iné publikácie boli všeobecnej povahy a iné by asi len ťažko upútali záujem budúcich rómskych čitateľov, napríklad „O maturoch”, „O opiciach”, „Hľadanie minerálov a rúd“. Preklady

krásnej literatúry pozostávali z pomerne veľkého počtu prekladov klasických diel do rómčiny, diela Alexandra Puškina (romány, poviedky, poéma „Cigáni“), Leva Tolstého, Maxima Gorkého (vrátane poviedky „Makar Čudra“), Michaila Šolochova. Vydaných bolo tiež štyridsaťsedem prác rómskych autorov (verše aj próza), Maxim Bezľudsko, Alexander German, Ivan Rom-Lebedev, Nikolaj Pankov atď.

III. 7

VZDELÁVANIE

Do veľkej miery bola takto intenzívna vydavateľská činnosť spojená so štátnou politikou v oblasti vzdelávania. Noviny „Izvestia“ 8. júna 1925 vydali článok, v ktorom zaradili „Cigánov“ medzi národy, ktoré by mali mať svoj vlastný vzdelávací systém. „Šlabikár pre cigánske školy“, ktorý v roku 1929 vydala Nina Dudarova aj „Šlabikár pre pologramotných ľudí“ od Nikolaja Pankova, boli vôbec prvé vydania tohto typu učebníc pre Rómov na svete. Do roku 1938 bolo v rómčine vydaných celkovo 13 učebníc, pričom poslednou bola „Lylvari Piro Romany Čhib“ (učebnica v rómčine) od A. V. Germana.

V druhej polovici 20. rokov 20. storočia sa začala aktívna práca na zvýšenie gramotnosti a zvýšenie úrovne vzdelanosti dospelých Rómov

prostredníctvom takzvaného „lik-bezu“ (odstránenie negramotnosti). Organizovali sa napríklad kurzy a večerné školy. Založené boli aj rómske školy a škôlky, ktoré však neboli segregované, ale boli súčasťou už existujúcich vzdelávacích organizácií.

Počet existujúcich rómskych škôl bol v priebehu rokov rôzny, pretože sa stále otvárali nové (napríklad pri „Cigánskych kolchozoch“), kým iné boli rozpustené alebo zatvorené (či už kvôli zlým podmienkam, nedostatku kvalifikovaných učiteľov alebo nezájmu rómskych detí). Všeobecne sa dá povedať, že v období od 1926 do 1938 existovalo 86 rómskych škôl alebo tried s rovnakým štatútom. V roku 1938 existovala jedna základná škola (triedy až po 7. ročník) a 25 základných škôl s prvým stupňom (do 4. ročníka) a aj jedna rómska internátna škola (v Serebrjanke v Smolensku). Na dvoch internátnych

školách a v štyroch škôlkach boli vytvorené rómske triedy.

V rómskych školách sa používali učebnice a vyučovacie materiály napísané v dialekte ruských Rómov. V niektorých prípadoch však bol tento dialekt pre Rómov z iných skupín ťažko zrozumiteľný, preto sa vyskytli pokusy prispôbiť vyučovanie Rómčiny prijatím iných dialektov.

21. decembra 1931 Ústredný výbor Všetruskej komunistickej strany (Bolševici) otvoril špeciálnu školu „Cigánsku stranickú školu“, ktorej prvými absolventmi bolo 18 mužov a dve ženy. Vyučovanie v tejto škole trvalo desať mesiacov a tí, ktorí ju absolvovali, boli vyslaní pracovať ako organizátori a širitelia socialistickej propagandy do „Cigánskych kolchozoch“, školách a taktiež boli často vysielaní aj do táborov kočujúcich Rómov. [II. 8]

PRÍPRAVA RÓMSKYCH UČITEĽOV

Všeobecné vzdelanie na rómskych školách malo prebiehať v rómčine, čo poukázalo na závažný nedostatok kvalifikovaných učiteľov. V roku 1927 boli vytvorené vzdelávacie kurzy, na ktorých Nina Dudarova a Nikolaj Pankov vyučovali a pripravovali prvých rómskych učiteľov. Rómske pedagogické kurzy sa začali v Moskve v roku 1931, do prvého kurzu bolo na základe súťaže vybraných spomedzi 80 uchádzačov tridsať študentov. Tieto kurzy fungovali paralelne s intenzívnymi letnými kurzami v Toropece (Kalininský oblasť), Nevel (oblasť Pskov), Serebrjanka (neďaleko Smolenska), v Charkove, Ivanove, Saratove, Sverdlovsku, Leningrade, v Orle a aj inde. Rómske pedagogické kurzy v Moskve sa v roku 1932 pretransformovali na pedagogické vysoké školy s rómskou sekciou, ktoré až do roku 1938 úspešne ukončilo 120–140 rómskych študentov. Absolventi odišli na rôzne miesta v krajine, kde mali pracovať na rómskych školách. Samotní učitelia predsa len často preferovali prácu na „normálnych“, zmiešaných, školách a nechceli zakladať nové, rómske, školy.

III. 8

III. 9

Stretnutie „Ruskej Rómskej inteligencie“ s Anatolijom Lunacarskym v roku 1930, na ktorom sa založilo „Moskovské rómske divadlo“. Po stretnutí Anatolij Lunacarsky 4. októbra 1930 na stretnutí aktivistov „Narkomprosu“ prijal rozhodnutie založiť Štúdio „Divadlo Indo-Romen“ a 24. januára 1931 bolo toto divadlo otvorené.

(Lemon 2000, str. 131)

„DIVADLO ROMEN“: PREZENTÁCIA HODNÔT „NOVÉHO ŽIVOTA“

Nápad založiť rómske divadlo vznikol v skupine aktivistov rozpusteného „Všeruského zväzu Cigánov“, ktorí sa zjednotili v „cigánskom“ klube „Loly Čeren“ (Červená hviezda). Prvé predstavenie bolo v máji 1931. Bolo to predstavenie pozostávajúce z dvoch častí, propagandistický skeč „Atasja i dadyves“ („Včera a dnes“) a „etnografický“

náčrt. Prvou reálnou premiérou však bola divadelná hra Alexandra Germana „Život na kolesách“, od vtedy datuje aj názov divadla „Romen“ a uskutočnila sa 16. decembra toho istého roku. V 30. rokoch si „Divadlo Romen“ rýchlo našlo svoje miesto v hudobnom a kultúrnom živote ZSSR a stalo sa veľmi populárne nielen medzi

„DIVADLO ROMEN“

Vytvorenie „Cigánskeho divadla Romen“ v priebehu 20. a 30. rokov 20. storočia bol v rámci štátnej politiky zaoberajúcej sa Rómami výnimočne dôležitý počin, ktorý časom nadobudol až symbolickú hodnotu. Divadlo bolo vyvrcholením procesu zapojenia rómskej muzikantskej elity (ktorá sa zdržiavala väčšinou v

Moskve a Leningrade) do sovietskej reality. Spočiatku bolo pre členov tejto elity ťažké nájsť si svoje miesto v sovietskej spoločnosti. Rómovia sa zaraďovali do nových sovietskych štruktúr prostredníctvom štátom financovaných hudobných organizácií. A tak bol v roku 1920 „Cigánsky zbor“ Nikolaja Kurčicina zaregistrovaný do hudobného oddelenia „Narkomprosu“ pod názvom „Štúdio pre staré cigánske umenie“.

„Divadlo Romen“ nebolo jediným

spôsobom realizovania sa rómskej muzikantskej elity (ktorá sa v tom čase začala transformovať a prijímať aj predstaviteľov iných skupín Rómov). V mnohých veľkých mestách ZSSR boli s pomocou štátnych dotácií vytvorené rôznorodé hudobné telesá pod záštitou rôznych sovietskych inštitúcií alebo miestnych kultúrnych centier. V roku 1932 fungovalo napríklad v Moskve „Cigánske štátne divadelné štúdio“ a „Potulné cigánske divadlo“. [II. 9, 10]

REPRESÁLIE 30. ROKOV 20. STOROČIA

V 30. rokoch 20. storočia sa začalo obdobie masívnych stalinistických

represálií, ktorých obeťami sa stali aj mnohí Rómovia. Represálie však neboli založené na rasovom alebo národnostnom podklade, ale boli súčasťou všeobecnej oficiálnej sovietskej ideológie tej doby. V tomto prípade bolo s Rómami

zaobchádzané rovnako ako so všetkými sovietskymi obyvateľmi. Prvá vlna represálií sa odohrala v rokoch 1932 – 1933 po tom, ako boli 27. decembra 1932 zavedené občianske preukazy a povinná registrácia v mieste trvalého pobytu (v

RÓMSKE OBETE MASOVÉHO VYVRAŽĎOVANIA

Rómovia boli deportovaní bez toho, aby boli odsúdení. Na Sibíri neboli umiestnení v táborech, ale skôr v oddelených usadlostiach, v ktorých panoval pomerne voľný režim. V rovnakom čase 3 až 5 miliónov sedliakov (odhady počtu sa líšia), ktorí boli označení za „kulakov“, boli v procese nútenej kolektivizácie spolu so svojimi rodinami deportovaní. Na rozdiel od sedliakov, Rómovia vo svojich nových usadlostiach nezostali. V priebehu niekoľkých rokov po prekonaní veľkých ťažkostí a utrpenia sa

im podarilo opustiť miesta, na ktoré boli deportovaní a obnoviť svoj predchádzajúci spôsob života, predovšetkým v európskej časti ZSSR. Zodpovedné úrady zjavne Rómov nebrali vážne a v mnohých prípadoch nechávali odchody Rómov bez povšimnutia. Fakt, že sa Rómovia prinavracali ku kočovnému spôsobu života alebo často opúšťali svoje obydlia, úrady nepovažovali za problém, pokiaľ sa Rómovia nedostali do blízkosti veľkých miest a zdržiavali sa na vidieku.

III. 11

MASOVÉ DEPORTÁCIE RÓMOV

Pôvodne boli v tridsiatych rokoch Rómovia odsúdení na uväznenie v táborech, ale v roku 1937 sa začalo masové „čistenie“ táborov od „antisovietskych elementov“ s kvótami na počet väzňov, ktorí majú byť zastrelení. Rómovia boli tiež medzi obeťami týchto drastických zákrokov v táborech. A tak boli v roku 1937 v tábore Solovki v Karelii zastrelení aj 13 kalderašskí Rómovia z dvoch veľkých rodín (Stanesco a Mihai). Tieto masové popravy sa vykonávali v oblasti Sandomorch, kde bolo v rokoch 1937 až 1938 zastrelených viac ako 9 000 ľudí. Okrem 13 Kalderašiov bolo v Sandomorchu zastrelených 27 ruských Rómov zo skupiny Ruska

Roma, ktorí predtým pracovali na stavbe Bielomorsko-baltského kanála (kanál stavali v rámci nútených prác väzni v táborech).

Na základe údajov od Spoločenstva „Memorial“ bol celkový počet Rómov, ktorí zomreli v období od roku 1937 do roku 1938, 52 v Sandomersku, Smolensku, Kursku, Marii-El a inde. Samozrejme, údaje nie sú úplné a je veľmi pravdepodobné, že počet mŕtvych bol oveľa vyšší. Na rozdiel od ostatných národov v ZSSR, ktorých takmer celá inteligencia a vedenie strán boli vyvraždené, masové čistky sa novej sovietskej „elity“ Rómov vôbec nedotkli.

III. 12

Rómami, ale aj u ostatného obyvateľstva. Jeho repertoár pozostával z hier s propagandistickým poslaním, ktoré medzi Rómami prezentovali hodnoty „nového spôsobu života“ (väčšinu z nich napísali rómski aktivisti). Keď leningradské „Etnografické divadlo“ v roku 1932 uviedlo hry „Romano drom“ (Rómska cesta) a „Gila i Khelybena

Romen“ („Cigánske“ piesne a tance), ktoré pripravil režisér V.N. Vsevolodskij-Gerngross, v rómskej tlači sa objavila závažná kritika. Hre vyčítala nedostatočné zobrazenie zmeny z kočovného spôsobu života na život v „cigánskych“ kolchozoch.

III. 10

kombinácii s prídelom potravinových lístkov). Moskva, Leningrad, Kyjev, Odesa, Minsk, Charkov a ostatné mestá patrili do kategórie „uzavretých miest“, kde bolo náročnejšie zaregistrovať sa, ale možnosti dobrého zárobku v nich boli väčšie. Mnohí ľudia prichádzali do týchto miest, rovnako ako kočujúci Rómovia, a tak úrady reagovali násilným zatýkaním „deklasovaných elementov“. Títo ľudia boli bez akéhokoľvek súdu, a teda aj odsúdenia, odvezení do vyhnanstva (hlavne na Sibír). Dôkazy o masových deportáciách Rómov pochádzajú

predovšetkým z Moskvy a iných veľkých miest ZSSR. [II. 11]

Druhá vlna represálií, ktoré sa tiež dotkli Rómov, sa odohrala v rokoch 1936 – 1937, keď už neprichádzalo k deportáciám, ale k „odsúdeniam na základe rozsudku“. V skutočnosti to nie je vhodné pomenovanie pre rozhodnutia takzvanej „trojky“ (tribunály NKVD). Rómovia sa stali obeťami aj týchto represálií, pričom rozsudky spadali napríklad do kategórie „špekulácie s devízami“. Krádež koní sa z priestupku stala politickým zločinom a „sabotážou“ proti socialistickému štátu.

Ďalším častým obvinením Rómov bola špionáž pre cudzie krajiny. Dôvodom na to boli cudzie pasy, ktoré Rómovia, hlavne Kalderašiovia usadení v mestách, často vlastnili alebo stačilo aj to, že sniektoré artele mali cudzokrajno znejúce mená. To, že štát vyhlásil Rómov za špiónov pre cudzie mocnosti, bolo absurdné, avšak v tom čase to bolo v Sovietskom zväze pomerne bežné, predovšetkým na pozadí odhalenia „špiónov“ dokonca aj v radoch najvyšších kruhov straníckej nomenklatúry. [II. 12]

OBRAT V NÁRODNOSTNEJ POLITIKE

V roku 1938 sa odohrala radikálna zmena politiky štátu voči Rómom. „Odporúčanie“ Ústredného výboru Všeruskej komunistckej strany

(Bolševici) navrhlo zatvoriť 18 národnostných tried vzdelávacieho systému a aj už existujúce školy 16 odlišných národností. Zoznam obsahoval

národnosti bez štátno-administratívnych útvarov (alebo tie, ktoré žili mimo týchto útvarov), napríklad Arménci (ktorí žili aj mimo Arménskej sovietskej socialistickej republiky), Poliaci, Nemci atď., končiac Kurdmi, Asýrčanmi a Rómami.

Zmeny nezasiahli iba oblasť vzdelávania. Ustalo aj publikovanie kníh v rómčine, predstavenia „Divadla Romen“ boli už v ruštine (s niektorými časťami a piesňami v rómčine). Postupne sa začali rozpadat' aj „cigánske artely“ a „kolchozy“. Proces bol pomalý a časť Rómov sa znova prinavrátila ku kočovnému spôsobu života.

V druhej polovici 30. rokov 20. storočia „leninská“ národnostná politika bola zamenená „stalinskou“. Zmena sa začala novou ústavou ZSSR,

ktorá bola prijatá na 8. zjazde sovietskych v novembri 1936. V odbornej literatúre sa stretávame s názorom, že nová ústava odobrala Rómom právo definovať sa ako „národnostná menšina“, avšak toto tvrdenie bolo neopodstatnené. Ani nová ústava, ani iné štátne dokumenty neobsahujú zoznam národov, ktoré by boli s alebo bez „štátutu národnostnej menšiny“, ani zmienku o menšinovom štatúte Romov. Rómovia boli v kontexte celkovej štátnej národnostnej politiky iba nepatrnou záležitosťou a vôbec nie je náhodou, že Rómovia sú až na konci zoznamu škôl, ktoré mali byť zatvorené.

Nariadenia novej národnostnej politiky sovietskeho štátu sledovali niekoľko línií, ale jej hlavným cieľom bolo zotrieť etnické rozdiely v ZSSR.

Celkovým cieľom bolo dosiahnuť nový stupeň národnostného vývoja, ktorý bol zhmotnený v koncepte „sovietskeho ľudu“. Toto bol kľúčový pojem, ktorý sa začal objavovať vo všetkých oficiálnych dokumentoch týkajúcich sa národnostnej politiky ZSSR a svojím spôsobom sa jeho jadro dá nájsť už v starej ríšskej ideii „Ruska a „Rossijanov“ (čiže ľudia žijúci v Rusku a nie etnickí Rusi). Konkrétne nariadenia štátu sa podrobovali tejto ideológii, ako to bolo napríklad pri „vytvorení“ nových národov na základe predchádzajúcich klanových a kmeňových útvarov. Štátna politika týkajúca sa Rómov sledovala rovnaké ciele.

ZÁVER

Postoj Sovietskeho zväzu k Rómom prešiel mnohými zásadnými zmenami a niekedy si (aspoň na prvý pohľad) aj protirečil. Do roku 1938 bola národnostná politika založená na chápaní Rómov ako oddelenej skupiny ľudí, ktorých komunita sa má rozvíjať predovšetkým ako etnická menšina, ktorá je súčasťou sovietskej spoločnosti. Prejavom tejto politiky boli „cigánske“

kolchozy, „cigánske“ artely, „cigánske“ školy, atď.

Po roku 1938 sa paradigma zmenila, princíp jedinečnej „odlišnosti“ vystriedal „všezahrňujúci, všeobecný, prístup“ a Rómovia boli považovaní za integrálnu súčasť sovietskej spoločnosti bez výnimočného prístupu v základných spoločenských oblastiach (ekonómia, vzdelávanie, atď.). Rozvoj rómskej komunity bol chápaný iba v etnicko-kultúrnej rovine (predovšetkým v oblasti hudby a tanca).

Výsledkom prvého prístupu bol, okrem iného vznik, veľmi úzkeho okruhu novej sovietskej elity Rómov. Aj keď v prípade druhého prístupu nemôžeme hovoriť o jednoznačne úspešnej politike štátu voči rómskej komunite, vytvoril sa istý počet príležitostí, ktorý garantoval rovnocenné zapojenie Rómov do verejného života a prišlo aj k zlepšeniu všeobecnej úrovne vzdelanosti Rómov a vytvoreniu občianskeho povedomia.

Bibliografia

Barannikov, Aleksei P. (1931) *Tsygany SSSR. Kratkii istoriko-etnograficheskii ocherk.* Moskva | **Bessonov, N. / Demeter, N. G. / Kutenkov, V. (2000)** *Istoriya tsygan. Novyi vsglyad.* Voronezh: Rossiyskaya Akademiya Nauk | **Crowe, David (1995)** *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia.* London / New York: I. B. Tauris Publishers | **Fraser, Angus (1992)** *The Gypsies.* Oxford / Cambridge: Blackwell | **Kalinin, Valdemar (2003)** *Zagadki baltiiskikh tsygan (Rossiya, Estoniya, Litva, Latvija, Polsha).* Vitebsk | **Kenrick, Donald / Taylor, Gillian (1998)** *Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies).* Lanham, Md.: The Scarecrow Press | **Lemon, Alaina (2000)** *Between two Fires. Gypsy Performance and Romani Memory from Pushkin to Post-Socialism.* Durham / London: Duke University Press | **Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (2003)** *Social Position of the Gypsies in Contemporary Russia and the Countries of the former USSR (Historical Background and Contemporary situation).* In: Dvorák, Tomáš (ed.) *Mily Bore ... Profesoru Ctiboru Necasovi k jeho sedmdesátým narozeninám venuj i přátelé, kolegové a záci.* Brno: Historický ústav AV ČR, pp. 237-244